

Крайчинська Г.

Джерельні публікації на сторінках щорічника "Rocznik Wołyński" (1930-1938)

Надзвичайно цікава історична спадщина Волині. У міжвоєнний період між першою і другою світовою війною на території Польщі розгорнувся науково-краєзнавчий рух, в якому взяли участь і представники Волині. В той час вийшла ціла низка науково-популярних видань, які відображали специфіку окремих регіонів. На Волині друкувався журнал "Ziemia Wołyńska" та "Rocznik Wołyński". "Rocznik Wołyński" - це найбільш наукове, заслуговуюче на особливу увагу, видання. Видавався журнал польською мовою в м. Рівне.

Виходив на кошти місцевої адміністрації. "Rocznik Wołyński" - це науково-популярний, історико-краєзнавчий журнал, в якому висвітлено історію, культуру, етнографію та природу Волинської землі. До початку другої світової війни вийшло 9 томів журналу. На сторінках щорічника публікувалися статті з історії, культури народного побуту, матеріальної культури села (писанки, вишивки, оселі сільських жителів), географії, біології. "Rocznik Wołyński" містить бібліографію, що було першою спробою видання зведеної бібліографії Волині, під редакцією Якуба Гоффмана (1886-1964), він був і редактором журналу(1).

Народився Якуб Гоффман у Коломиї, Івано-Франківська область, 19 березня 1886 року. Вчився у школі в м. Ясло. Приймав участь у двох війнах. По закінченню першої світової війни, у 1920 році, Гоффман почав вчителювати у м. Ліда, а потім у м. Рівне, де був задіяний у шкільній адміністрації. Від природи людина надзвичайно діяльна, Гоффман брав активну участь у житті Волинського округу Польської Вчительської Спілки, головою якої був з 1927 по 1939 р. Якуб Гоффман був також редактором регіональної вчительської газети. На 1927-1939рр. припадає найвеличніша праця, публікація "Rocznika Wołyńskiego". Якуб Гоффман - громадський діяч, педагог, історик, науковець - зібрав увесь інтелектуальний потенціал Волині, підключив науковців, істориків, археологів до роботи в журналі.

Особливе місце в історіографії Волині і археології займають джерельні публікації, які діляться на документальні і описові слогади. До розповідних відноситься хроніка фарного костела в Острозі, 1622р. Цей опис видав саме Я. Гоффман. Опис відноситься до костельної хроніки, яка велася католицькими священниками. Хроніка костела фарного дає можливість зробити висновок про розташування міста Острога. Але виписки, які вдалося дістати Я.Гоффману не склали цілого збірника, який

знаходиться в архіві Сангушків у Кракові. Опис 1622р. містить виписки, які розміщені без хронології(2).

До документальних публікацій належить опис Острога "Osiałość miasta Ostroga"(3), 1708 рік. Для острожан особливо історичну цінність становить ця стаття "P.B." (т.4, ст.179) місцевого краєзнавця Юзефа Новіцького. Це - господарський опис володінь нащадків князів Острозьких. Подібні інвентарі або акти склалися з метою фіксації володінь. Призначені вони були для володарів помість, або склалися під час розподілу помість при визначенні спадщини. На той час інвентарі мали велику цінність, мали офіційне, юридичне значення. Інвентарі містили фінансові описи помість, переписи населення, перерахування повинностей жителів, види їх діяльності, розміри податків. Інвентарні описи володінь князів Острозьких, які були одними з найбільших феодалів на Волині і зосередили в своїх руках величезні володіння, центром яких було м.Острог, містять детальний і точний облік населених пунктів з переліком вулиць, окремих дворів, їх володарів та жителів. Цей інвентар дає можливість отримати цінні відомості по демографії, національному, професійному та соціальному складу населення.

В той час в Острозі були такі вулиці як Татарська, Красногорська, Єврейська, Замкова та інші. Детально описуються такі села як: Межирич, Бельмаж, Розваж, Хорів, Білашів, Дерев'янче.

Інвентар 1708 р. відрізняється від попередніх інвентарів кн. Острозьких. Існують акти 1542, 1603, 2 інвентарі 1621 р, 1724 р.

В інвентарі 1708 р. можна виділити такі структурно-змістовні частини: опис міста, перепис жителів міста Острога з вказанням прізвищ, опис Ратуші, перелік повинностей жителів міста. В цьому інвентарі на відміну від інших інвентарів, не дається опис Замку та будівель, розміщених на ньому.

В той час прізвища людей були частково зв'язані з професією. Так, в Острозі було 9 шевців, 4 кравці, 4 ковалі, 3 гарбарі, ткачі, крамарі, золотих справ майстри, 1 лікар, 2 аптекарі, панчішники, склярі, бондарі, горчарі, глиняники, художники, які малювали ікони, мельники, солодовик.

Інвентар містить повинності, якими обкладалися горожани і жителі села, а саме: поколедазна, лопаткове, плечкове, шарварок, наймання десятима жителями міста гайдука, торгове, бджолина десятина, населення служби біля городських воріт, барідина, податок з ткачів. Селяни мали відробити "заоркі", "оборкі", закоски, обкоски, крім роботи з кожного двору по одній курці або по 10 грошей замість курки повинні були дати. Десятину з поля, тобто кожен десятий сніп всякого зерна на двір князя віддавали.

Таким чином, інвентарний опис 1708 р. і

акт 1622 р. - це надзвичайно цінні види документальних джерел, аналіз яких дозволяє вивчати різні аспекти соціально-економічних процесів, які відбувалися в Острозі в період феодалізму. Опис 1622 року і 1708 року дає можливість представити повну картину життя в середньовічному місті Острозі.

Певне місце в журналі займають спогади про життя гімназійної молоді на Волині, які охоплюють період з 1862 по 1906 р. Спогади включають характеристику того історичного періоду. Публікації можна розділити на документальні й доповідні. Спогади про шкільництво відображають систему освіти на Волині.

В "Rocznik Wołyński" вміщено статті:

1. "Спогади шкільні" (1874-1881) Станіслава Михальського // 1936, Т. V, VI(5).
2. "Спогади" Мєчислава Щелковського (1862-1863) // 1936, Т. V(6).
3. "З життя молоді гімназичної в Житомирі" (останнє десятиріччя 18 ст.) Леопольда Лисецького // 1935, Т. IV, (7).
4. Короткі спогади з шкільних років. (1890-1900) Б. Моркевич // 1936, Т. V, VI.(8)
5. Спогади з шкільних років у м. Рівно (1900-1906) Владислава Рилевід-Міцкевича // 1938 Т. VII.(9)

Спогади ці раніше ніколи не публікувалися. Написані вони людьми старшого віку, які пригадують роки навчання в м. Рівне та в м. Житомирі. Мемуари суб'єктивно відображають тогочасні події, хоч допомагають розширити уяву про життя гімназійної молоді.

Із спогадів можна зробити висновки, що не всі шкільні предмети і не в усіх тогочасних школах Волині читалися на належному рівні. Так, французька мова, німецька мова, математика викладалися на досить високому рівні досвідченими і вимогливими вчителями у м. Рівному, 1862-1863 р.р. Система освіти була незадовільною у м. Житомирі, про що свідчать спогади Леопольда Лисецького (1890 р.). У

Волинських школах не було утисків національностей, релігія читалася на російській мові для росіян, на польській мові для поляків (м.Рівне). У м. Житомирі релігія читалася російською мовою, але на екзаменах учням дозволялося відповідати рідною мовою. Детально характеризуються деякі вчителі, висміюються їхні методи навчання у школі м. Житомира.

В школах вчилися діти різних національностей. Так у 1903-1904 рр. в 5 класі м. Рівне на 25 учнів було 10 росіян, 4 євреї, 9 поляків, 1 німець, 1 чех. Стосунки між учнями були доброзичливими, але були періоди, коли польська мова в школах не читалась, наприклад, 1874-1881 рр., м. Рівне.

Жили учні на "стаціях", тобто в гуртожитках, які утримувались людьми високого естетичного погляду у м. Житомирі, вчителями та приватними особами в м. Рівне. На свята та вихідні дні дітей зі школи розбирали приватні особи.

Автор "Спогадів" дає характеристику політичній ситуації в м. Рівне. Владислав Міцкевич-Рудевід в 1905 р. описує страйк в Рівненській школі, в якому брали участь учні всіх національностей.

Як же учні проводили вільний час? До наймиліших розваг молоді належали виїзди човном по річці, по зарослих очеретом ставах до приміського лісу, але учнів за це суворо карали, так як кінцевим етапом поїздки-подорожі була уроча місцевість (м. Житомир).

Документальні і мемуарні документи мають особливу вагу як пам'ятки унікальної інформації стосовно педагогічного складу, динаміки навчання населення Волині. Безцінними є історичні відомості самих учасників подій і особливо польської учнівської молоді кінця XVIII поч. XIX ст. в навчальних закладах на Волині.

Тут ми бачимо історичні події через призму сприйняття авторами статей. Разом з тим казенний режим, який існував в школах, характерний для школи періоду царизму в країні.

Література:

- (1) Про Гоффмана Якуба див.: Ziniewicz E. Jakub Hoffman (1896-1964) // Wolanie z Wołynia. - Ostryg; Zdobunow, Łuck; Rywne; Korzec. - 1995. - № 3 (4). - S. 23-24
- (2) Kowalski M. Do Historii Szkoły Łacmskiej w Ostrygu. Budynek Szkoły Ostrógskiej przy Kościele Ostróskim (1620 r.) // Wolanie z Wołynia. - Ostryg; Zdobunow; Łuck; Rywne; Korzec. - 1996. - № 2. - S. 37-39
- (3) Osiałość miasta Ostroga anno 1708 / Wyd. J. Nowicki // Rocznik Wołyński. - Rywne, 1935. - T. VII. - S. 179-229
- (4) Akta kościoła farnego ostrogskiego od 1622 r. / Wyd. J. Hoffman // Rocznik Wołyński. - Rywne, 1934. - T. III. - S. 192-214

- (5) Szczepkowski M. Wspomnienia // Ibidem. - Równe. - 1936. - T. V. - S. 153-158
- (6) Michalski S. Wspomnienia szkole (1874/5-1881/2) / Ibidem. - Rywne. - 1936. - T. V. - S. 159-164
- (7) Lisiecki L. Z życia młodzie gimnazjalnej w Żytomierzu w ostatnim dziesięcioleciu wieku zeszłego (Wspomnienia) // Ibidem. - Rywne. - 1935. - T. IV. - S. 183-209
- (8) Morkiewicz B. Krótkie wspomnienia z lat szkolnych 1890-1900 r. // Ibidem. - Rywne. - 1936. - T. IV. - S. 165-170
- (9) Mickiewicz-Rymwid Wspomnienia z lat szkolnych w Rywnem 1900-1906 r. // Ibidem. - Rywne. - 1938. - T. VII. - S. 262-279